

St Kilda: Ein avbyrgdur heimur

Elfur Hans Thomsen



Um samfelagið uttan vápn, pening, lögir, politikk ella skatt.

Oyggjarnar St. Kilda eru so avbyrgdar, at presturin bað fyrí ávisum kongi, sum langt frammanundan var deyður. Í staðin fór presturin at biðja fyrí «hansara hátign». Hann gjørdist ikki sørt skakkur, tá hann seinri varð kunnugur við, at Victoria var vorðin drotning Bretlands!



St. Kilda - gloymda oyggjasamfelagið

Vindurin gjørdi sitt til, at fólk av meginlandinum sjáldan komu til St. Kilda. Glen Bay á norðursíðuni á oynni Hirtha liggur opin fyrí norðanáttini, meðan ringastu ættirnar í Village Bay hinu megin á oynni (har bygðin liggur) eru landsynningurin og útsynningurin. Í Glen Bay gongur kletturin næstan heilt í sjógv, so har varð sjáldan lent, men trolarar plagdu við hvørt at leggja har og kroka fyrí veður.

Vóru vindur og streymur ikki til vildar, bar ikki til at lenda, og brann stormur bráðliga á, kundi sjógvurin gerast øgilgur. Tólv metra høgur aldur eru ikki óvanligar á teimum leiðum og ikki bar til at seta fólk upp á land uttan frá árabáti.

Í 1877 varð eitt brimgarðseiti gjørt á Hirtha fyrí at bota um lendingarviðurskiptini, men tvey ár seinni fór hetta í havið aftur í einari ódn. Aftur í 1901–2 varð stuttur brimgarður stoyptur úr betong, men peningurin, sum játtaður varð at byggja fyrí, var einans 600 sterlingspund, so mark var fyrí, hvat fáast kundi burturúr og tað var verri enn so tað, sum tørvur var á, hóast hann varð væl gjørdur í allar mátar. Nú varð so lættari at sleppa upp á land, men dagarnir, sum lendandi var, gjørdust ikki fleiri av tí. Og soleiðis hefur verið fram til dagin í dag. Einans mánaðirnar mai–august er vanliga lendandi harúti, tá kyrt er og einans við smáum bátum.

Í minsta lagi átta mánaðir um árið herja ódnirnar St. Kilda. Hesi ódnarveður eru vanlig frá september og út í mars. Mary Cameron, dóttir ein av teimum seinastu trúðarunum á St. Kilda, minnist eina herviliga ódn, sum gjørdi øll í bygðini dul í fleiri dagar aftaná. «Dunið frá stormi og havi var øti-

ligt», skrivur hon. «Eisini gekk toran við snarljósum, men hitt dunið var so hart, at als einki hoyrdist til hetta seinna. Rúturnir vóru hvítir av saltroki og øgiligt var at siggja brim-ið. «Eina aðru ferðina fóru øll húsini í bygðini av vindi og nógvur seyður varð tikin út av bakkanum. Kemur grimdarregn, liggur alt undir í vætu og av tí at oyggin er so brøtt og moldin grunn, er hetta spillandi fyrí grøðina.

Men hóast óár hóraðu St. Kilda-búgvar undan, sum teir høvdu gjørt tað í meira enn túsund ár, tí nakað serligt álit á tí grøði, sum landið gav, høvdu teir ongantið havt. Tá var alt tað fuglameingið, sum har hópaðist saman teir fáu summarmánaðirnar, øðrvísi álitandi og sló ikki falskar mentir.

Dugdu ótrúliga væl at meta um veðurlíkindini

Vetrarnir á St. Kilda eru ikki so kaldir, sum ein skuldi trúð, av tí at hesin oyggjabólkur liggur í tí flógva golfstreyminum, men veðurskipti kann koma eftir heilt stuttari tíð. Beint sum sólin skínur og tú heldur væl til standa, kann hann loysa við regni ella koma við stormi. St. Kilda-búgvar gjørdust ótrúliga gløggir at meta um veðurlíkindini. Fremmandafólk, sum vitjaðu oyggjarnar, undrøðust mangan á, at St. Kilda-búgvar hesar góðu dagar, ið fyrí tí fremmanda tóktust sannir góðveursdagar, ikki bjóðaðu til at fara til nakað arbeiði, hvørki á landi ella sjógv, men slíkir dagar hildu sær ongantið. «Oyggjafólkið», skrivaði presturin Kenneth Macaulay í 1765, «dugir kanska nógv betur kynstrið at spáa um veðrið enn mong av teimum,

sum standa nógv fremri í øðrum kunnleika. Nógv av hesum hava St. Kilda-búgvar og forðrar teirra ógnað sær við at leggja til merkis, hvussu fuglurin ber seg at: flogið, látið o.s.fr. og kanska serliga hvussu hann flytur úr einum plássinum í annað.»

Fyrí St. Kilda-búgvar, sum næstan altið arbeiðdu úti, hevði veðrið sjálvandi almikið at týða. Men sumrini kundu mangan vera góð við nógvri sól. Tá ið landafrøðingurin John Mathieson var harúti í 1927, gjørdi hann fullgiggaðar veðurtalvar fyrí mánaðirnar april-oktober. Tað tíðina høvdu tey á St. Kilda 627 sólskinstímar og 11 1/2 tømna av regni. Í Edinburgh vóru hesa somu tíðina 644 sólskinstímar og regnmongdin 14 tømna. Summar dagar, sigur hann, var so kvalandi heitt, at tú vart um at avsálast av hita, tí skjólið var einki. Tí arbeiðdu eisini allir St. Kilda-búgvarnir naknir oman beltið. Vár og summarmánaðirnar var við hvørt øgvaliga ráligt. Skúlalærarin George Murray segði luftina á Hirta mangan vera so tunga, at ringt var at halda eyguni opin.

Lady Grange

Sjáldan fóru St. Kilda-búgvar heiman og vistu litið um, hvussu vorðið var aðrastaðni. Bert okkurt ferðafólk, sum av hendingi kom út í oyggjarnar, gav teimum eina hóming av tí heimi, ið lá uttan fyrí lita samfelag teirra. Tað var ikki bara tað, at St. Kilda-búgvar litið vistu um, hvussu veðurlagið var í hinum partinum av Bretlandi, men meginpartin av søgu teirra vóru teir eisini so vælsignað leysir av øllum teimum trupulleikum hjá fólkinum, sum har búði. Bert hendinga ferð bar

tað, sum har fyriførst, við lita oyggjasamfelag teirra.

St. Kilda fekk tíðliga orð fyrí at vera tað mest avbyrgda plássið í øllum tí bretska ríkinum. Uppskot vóru fleiri ferðir frammi um, at eigin av oyggjunum, skotski lordurin MacLeod, átti at latið bretska stjórnini tær til fongsul. Hóast einki spurdist burtur úr hesum, kom hetta uppskotið kortini at gerast veruleiki fyrí eina konu, tí tíðliga í 18. öld varð Rachel Erskine Grange í roynd og veru fangi á oynni.

Lady Grange, sum hon varð rópt, var illsint kona og sat illa um sátt við mann sín, James Erskine frá Grange, sum var skrivari í hægstarætti. Hann var bróðir jallin av Mar, ið stóð á odda fyrí uppreistrinum í 1715 at fáa Stuart-ættina (Jákup 3.) aftur á skotsku trúnuna. Eitt kveldið komu nakrir av hesum uppreistrarhugaðu saman í húsunum hjá Grange lordi í Edinburgh. Rakul, sum hevði fjalt seg undir einari sofu, hoyrdi hvørt orð, sum har varð talað og skilti á øllum brøgdum, at ein samansverjing var í umbúnað. Tá hon hevði ligið so, kundi hon ikki bara sær laongur, sprakk út undan sofuni og lovaði at klaga bæði mann sín og vinmenn hansara.

Skelkur kom á hesar aðalsmenn, ið saman vóru komnir og teir skiltu á øllum brøgdum, at beinast mátti fyrí hesi illu konu. Teir báðir lordarnir, MacLeod frá Dunvegan og MacDonald frá Sleat, átóku sær at krøgva hana úti á nokrum oyggjum, teir áttu, og ta náttina varð hon í loynd flutt úr býnum og út á oynna Skye. Síðani lupu teir út í orð í Edinburgh, at hon skuldi vera deyð og ein jarðarferð varð fyriskipað upp á kvamsvís úr Greyfriars kirkjuni har í bý-